

Не повертайся спиною до звіра

Автор:

Тетяна Ковтун

Не повертайся спиною до звіра

Тетяна Ковтун

У романі Тетяни Ковтун «Не повертайся спиною до звіра» висвітлюється така вічна тема, як стосунки індивідуума і влади. У центрі розповіді – обставини життя Євгена Чубенка, який, ще будучи студентом, набуває газетярського досвіду в одному зі столичних часописів. Молодий герой закохується спочатку в одну, а потім в іншу дівчину, але основний роман, який переживає він – це захоплення журналістикою. Головний герой через свою недосвідченість і надмірну довірливість якоїсь миті перестає відчувати межу між політикою і власною професією, що згодом стає для нього гірким уроком. Читач отримує уявлення про сучасне життя в Україні, хоча деякі персонажі книги – реально діючі політики – вже відходять в історію.

Тетяна Ковтун

НЕ ПОВЕРТАЙСЯ СПИНОЮ ДО ЗВІРА

Роман

Частина перша

СВІЖЕ ПЕРО

Розділ перший

I

Лискуче листячко на груші аж парувало під сонячним промінням. І затінок саду не рятував від серпневої спеки. У старого Миколи Лося навіть солом'яний капелюх уже змок, але він не здавався: поскладав усе в закапелках сараю – цвяшок до цвяшка, ретельно замів подвір'я і скошив траву. Змусив себе підв'язати гілку винограду, підсапати полуниці на грядочці. Випростався, потримався за поперек і пішов розводити вапно, щоби підмалювати цементовану брівку навколо квітника. І нарешті, прикрутив дротом хвіртку, щоб дітлахи зайве не дражнили Рекса, бо той уже лінувався гавкнути зі своєї буди. Ось тепер, здається, усе. Дід утер чоло ребром долоні й аж тут згадав: «Прапор!» Завтра, в день найбільшого державного свята, біля воріт має майоріти синьо-жовтий стяг.

Він повернувся в дім і застав онука за тим самим заняттям – перед телевізором. Старий мимоволі затримався, дослухаючись, зачепили слова:...«Как следует вести себя с Украиной». Так і є – той самий поважний пан у червоному піджаку. Набряклі руки складені на животі. Очі значуще примружені. Тонкий нервовий рот перекирвлено. Давно вже цього пана призначено на роль критика української незалежності. Варіюється лише хльостка фразеологія. Що він придумав сьогодні? «Скоро ми вступаєм в двадцать первае столетіе. І нам нада падумать, как строить дальше сваі атношенія с саседями па Садружеству. У нас тоже там есть сваі інтереси. Семнадцать мілліонав русскіх живьот на Україне. Кто может сказать, что у нас там нет нікакіх інтересав? А юг України? Ведь там полнастью адні русскіе».

– Женю, може, годі вже? Скучив за Путіним? – гукнув дід.

– Це не Путін. Мені треба написати коментар.

– До чого, до цієї балаканини?

– Взагалі. І з економіки теж, – кинув Женя не озираючись.

Сонце ще тільки хилилося до полудня, й Миколі Петровичу спочивати було зарано. Дід ніколи не лягав удень, зате рівно о шостій вечора був уже в ліжку і й не прокидався до ранку. Харчувався він за своїм розпорядком і не вживав алкоголю. На сьогодні Лось запланував відвідини сусіда, свого товариша по квартальному комітету, а по тому збирався поринути в улюблену польську поезію. Можна було б, певна річ, крім усього, ще й понишпорити в інтернеті, але онук завжди його випереджав.

Дід Микола давно розміняв восьмий десяток. Раніше, коли в Жені ще не було комп'ютера, старий друкував його газетні матеріали на машинці. Сам був замолоду журналістом. Проте все життя пропрацював інженером-конструктором. Може, це йому й допомогло оцінити кібернетику. Він завжди вважав, що за нею велике майбутнє. І ось тепер пересвідчився в цьому. Тепер усе було по-іншому.

Євген уособлював це «інше». Щоранку хлопець електричкою на заняття до Національного університету, де вчився на журналіста. Третій рік дід із онуком парубкували тут удвох, бо дружину Микола Лось давно поховав. Цьому парубійку були притаманні всі вади молодості. Такі як, скажімо, віра у власне безсмертя і переконаність у тому, що весь світ створений для нього. Нічого, цей недолік швидко минає.

Дід дістав із шафи прапор і почвалав до воріт. Кинув погляд на криницю згадав, що води наносили небагато, але хай – до завтра вистачить.

На ганку замаячила худорлява Євгенова постать.

– Ти це куди, ще й у вихідному костюмі?

– Шеф дзвонив. Треба їхати на прес-конференцію.

– Так тебе ж іще до штату не ввели! І яка прес-конференція? Свято ж завтра, має бути скорочений робочий день. Совісті нема у вашого редактора!..

– Ну не відмовлятися ж. Просив виручити. Хтось там у них захворів... Бувай, діду!

Грюкнула хвіртка. Рекс неохоче гавкнув про всяк випадок, не вистромляючись із буди, й неначе у відповідь йому гепнулася об цементовану доріжку перестигла

груша.

II

Редактор, певно, і сам вранці ще не знав про конференцію. Можливо, бажання зустрітися з журналістами виникло у прем'єра спонтанно. Це було на нього схоже. Пасічник, як називали його в редакції газети, наблизив до себе пресу і телебачення ще за часів свого головування у Нацбанку. Чимало відомих Євгенові Чубенку авторитетних економічних оглядачів запозичили від нього не тільки термінологію, а й саме знання справи. Євген мріяв долучитися до кола «зубрів пера», отже, мав навчитися сміливо ставити найгостріші запитання.

Він побіжно переглянув публікації, в яких давалася оцінка роботі кабінету міністрів. Найгучніше сперечалися в пресі з приводу економічних реформ. Заокеанських кредиторів із Міжнародного валютного фонду не влаштувала українська практика з управління резервами. Напередодні Нацбанк узяв позику в офшорі, що відкрило можливості для траншів на двісті мільйонів доларів, а це умовам Фонду не відповідало. Кабінет Міністрів, який очікував припинення фінансування, скувало нервове напруження.

На початку серпня міністр економіки заявив, що уряду дуже важливо відновити програму розширеного кредитування, починаючи хоч би з жовтня. З четвертого кварталу починався опалювальний сезон і на закупівлю енергоносіїв довелося б відволікати валюту. І це було на руку опозиційним до уряду соціалістам, які на кожному розі й на повне горло волали про розтрати державних коштів...

Прем'єр зібрав журналістів не в Кабміні, а в затишній залі Нацбанку, вбраній у темно-зелений декор і прикрашеній дорогими картинами. Приготовані заздалегідь келихи для шампанського нагадували про свято. Старовинний годинник пробив третю пополудні. Пасічник, як завжди, спізнювався. Збігло півтори години, перш ніж він увійшов і кинув покvapливе: «Президент затримав». На екрані замиготіли слайди, які мали підтвердити його слова: за час роботи нового складу Кабміну, тобто протягом останніх місяців у країні здійснилося чимало з того на що не спромоглися урядовці попередніх періодів. Виконуються бюджет і програма приватизації, держава не накопичує, а повертає борги, припинився диктат бензинових королів, прискорився економічний розвиток...

Пасічник завершив показ слайдів фразою, яку вимовив начебто з деяким зусиллям над собою: «Програма уряду реалізується завдяки підтримці глави держави.» Саме в ту мить на екрані з'явилося обличчя президента. Очі прем'єра дивно блиснули.

Приголомшений обвалом цифр і магнітудою запитань колег-журналістів, Чубенко насилу зібрав думки до купи, сідаючи за зчитування запису з диктофона.

Пасічник, як його називали в редакції, та й не тільки там, жодним чином не погоджувався з прогнозом рівня інфляції на кінець року. З його слів випливало, що до стрибка цін призвели подорожчання хліба і зростання тарифів на комунальні послуги. Він уперто наголошував: глава уряду зробив те, що вважав за потрібне, і, як результат, у піковий літній період не було дефіциту пального. Тепер показник інфляції залежатиме від того, наскільки успішно уряд упорається з ціною складовою, котру формують енергоносії.

У вухах гуло й в очах рябіло від фраз: «За транзит блакитного палива українською територією треба розраховуватися грошима», «Ви побачите приклад європейського узгодження обсягів купівлі газу»... Євген зрозумів, що ці фрази мають бути ключовими в матеріалі, але вони якось плавали в мозку, не чіпляючись за решту інформації. Матеріал поки що не викристалізовувався в струнку систему, над ним належало добряче посидіти. Із економічними темами завжди так: нібито йдеться про очевидні речі, а шліфувати текст доводиться чимало.

III

На свіжу голову все набуло зовсім іншого вигляду, і несподівано для себе Євген написав статтю без особливих труднощів, хоча й не настільки швидко, як хотілося. Він міг би не приїздити до редакції, а надіслати матеріал електронною поштою. Але це був не той випадок. Чубенко почувався, напевне, так само незатишно, як учора прем'єр на прес-конференції. Не узгоджувалися в свідомості грандіозність теми з його крихітним журналістським досвідом – та ще й у питаннях економіки.

Величезне приміщення «Преси України», де навіть до їхнього шостого поверху долидало безперервне стугоніння друкарських машин, рано-вранці нагадувало приспаного звіра.

Шеф чекав на Євгена і вочевидь був у доброму гуморі. Підтягнутий і зібраний Євген Чубенко йому подобався. Газеті потрібні були молоді журналісти. Щоправда, з ними клопотів більше, зате вони ставали кращими бійцями, своїми, прирученими.

Редактор глянув на годинник – час би вже і перекусити. Але послати когось по бутерброди не виходило – редакція була порожня. Комп'ютерників зачіпати – лише зайвого головного болю наживеш, адже вони всі живуть у паралельному світі й завжди перевантажені незбагненою для простих смертних тяжкою працею.

Зітхнувши, цей лисуватий, з черевцем, чоловік заходився готувати собі каву. І тут у двері пошкреблися.

– Заходьте! – пролунало звідкілясь з-за шафи.

Євген переступив поріг.

– Приніс.

Редактор читав швидко. Півтори сторінки набраного на комп'ютері тексту для нього були так, на один зуб, «для апетиту». Стажер старанно виклав почуте на прес-конференції, те саме можна було без мороки дістати з інтернету. Факти, факти... А газета потребує інтонацій, гри слів, авторської позиції. Втім, часом навіть інформаційні агенції не завжди точно передають факти. Що ж, і за те спасибі. Легке перо – то лише красиві слова. Журналіст має накачати добрячі м'язи, перш ніж його перо назвуть легким.

Нарешті Дмитро Віталійович відірвав очі від тексту і посміхнувся.

– Молодець.

У серйозних сірих очах стажера не було захвату, який мала би викликати редакторська похвала. Не мріяв новий кореспондент інформувати читачів про фінансові проблеми уряду. Йому б політичної тематики, та якомога гарячішої, але...у тому відділі не було вакансій. Досвідчений журналіст, Чорнята нюхом відчув: саме у відділі економіки стане в пригоді Євгенове перо. Аналітичний

розум, врівноваженість, дисциплінованість – усе це ще знадобиться хлопчині, коли настане і його час для пристрасних дискусій. А такий час не за горами – попереду не одна виборча кампанія. І тоді економічна рапіра знадобиться на фехтувальному турнірі політиків.

– Ти до редакції вже звик, рік стажувався. Дві твої публікації навіть викликали певний резонанс... – Чорнята замислено погортав аркуші. – Пропоную працювати у штаті за вільним графіком. Головне – вчасно здавати матеріали. Ну і, звичайно, сподіваюся, писатимеш чимдалі краще. Відповідно, і гонорар зростатиме...

Хлопець мав би гопки скакати на radoшах від такої пропозиції. Торік редактор жорстко розкритикував одну з тих «резонансних» статей, про які згадав зараз. Це був матеріал зі служби зайнятості. Зі слів Чорняти виходило, що таку службу слід закрити, а програму боротьби з бідністю, яку, мовляв, нав'язує Україні Світовий банк, – послати подалі. Інша публікація – репортаж із засідання парламенту – пройшла в Чорняти «на ура». У ній розповідалось про бійку між народними депутатами, а на додачу редакційний фотограф устиг наклацати колоритних кадрів.

Євгенові було цілком зрозуміло, в чому лукавив Чорнята. Половину штатних працівників редакції була набрали зі студентів, яким виплачувалася мінімальна зарплата, а гонорарна політика аж надто хвилювала редакторат.

IV

Газету «Моя Україна», типове творіння пострадянської доби, заснували на зламі епох. Як завжди в таких випадках, деякий час вона трималася за рахунок колишніх шефових зв'язків, адже до цього він обіймав доволі впливову посаду. Як колишній орган республіканського ЦК Компартії, газета поступово трансформувалась у відомчу, а далі, на загальній хвилі роздержавлення засобів масової інформації, – у друковане видання, засновником якого формально назвали журналістський колектив. Вирішальним став рік, коли Дмитро Віталійович завдяки черговій адміністративній посаді отримав ще одну квартиру і, вдоволений, повернувся до редакції. Отоді він примудрився розкрутити наклад «Моеї України» до двохсот тисяч. Звісно, після цього плавом попливли до редакції спонсорські кошти й дружня допомога. Але щоб утриматися на ринку нової преси, редактор мав крутитися на всі сто. На цьому ринку мало не щодня виникали нові газети і журнали. Чого-чого лишень не «продавали», чого тільки

не ковтав з їхньої подачі переогодований нечуваною досі інформацією читач!

Одного тільки сприятливого збігу обставин і наполегливості Чорняти було недостатньо для досягнення успіху на ринку української преси. Продавати доводилося ідеї різноманітних партій, користуючись привабливою обгорткою на ім'я «демократія».

Шлях «нагору» розпочався, коли Дмитро Чорнята вступив до столичного університету. Це був бідно одягнений, кругловидий хлопчисько з кумедним чубчиком, з якого завзято кепкували однокурсниці, що пишалися своїм статусом «корінних киянок». Були й інші приводи для глузування. До респектабельного навчального закладу Дмитро потрапив не стільки через особливі здібності до журналістики, скільки завдяки «правильній» анкеті й стовідсотково селянському походженню. Він пересів на студентську лаву ледь не з-за керма трактора, ніде не бував далі свого села й нічого не бачив. Але хоч у чомусь поталанило: в групі навчалися здебільшого дівчата, парубків вони берегли й плекали, а Чорнята таки ж добре вчився. Зрештою, з нього виріс статечний на вигляд широкоплечий молодик, цілком пристойний кореспондент для спортивного відділу столичної «молодіжки». Там аж так чимось відзначився, що запросили на гарну посаду в керівному органі.

Відтепер доля широко усміхалася Чорняті, та й сама його натура сприяла цьому. Неабияк прислужилося й селянське походження. Ще й багато років по тому на це охоче «клювали» колишні товариші, об'єднані ностальгією за рідним селом, де залишилися «батьківська хата і вишневий садок». Це була когорта «своїх» – осиротілих номенклатурників, викинутих на берег із великої ріки часу. Вони скупчувалися і допомагали один одному, як брати. А інколи їх прибивало до великого криголама і вони спливали далеко від берега.

Саме це і сталося з Дмитром. На іншому краю столичного коржа забовваніла постать Пасічника, із яким ходив до однієї школи. Проте входження до влади виявилось набагато складнішою справою. Газета обросла боргами, журналісти по три місяці сиділи без зарплати. Нестабільність, атмосфера політичних чвар змушували не на жарт замислюватися над проблемою виживання. Газета не обслуговувала можновладців, демонструвала тяжіння до правоцентристів і намагалася сповідувати національно-історичні та духовні цінності.

Після скандальних наїздів на шановану і вельми популярну «Сільську газету» Чорнята перемкнувся на приватне підприємництво, рятуючи своє видання від

політичних «розбірок». Коли ж Пасічник так стрімко розпочав свою кар'єру, ніхто не міг передбачити, чим це все може скінчитись. Редактор завжди був обережний. Та деінде плескали язиками, буцімто він мало не щодня ходить до парламенту, оминаючи ложу преси, лише для того, щоб вичавити із спонсорів черговий внесок на потреби редакції. Маневрування Дмитро брав на себе, але в цих умовах необхідні були добрі пера і свіжий погляд на події.

Чорнята добре знав Євгенову матір, із якою разом учився на журфаку. Якось навіть довелося поручатися з її батьком Миколою Петровичем. Надія Лось виїхала за направленням у Херсон, де працювала в редакції обласної газети. Там вийшла заміж за офіцера служби безпеки. Якось і Дмитро гостював у їхніх краях, де Надія з Володимиром показали йому свою дачу в плавнях. Зачарований красою дніпрового плеса, Чорнята незабаром і собі придбав там будиночок. Тоді ж з легкої руки Чубенка-старшого київський гість познайомився з обласним прокурором, а той згодом очолив Генпрокуратуру. Недивно, що портрет цієї особи Дмитро тримав у редакційному кабінеті, неначе оберіг.

Уже третю годину поспіль Євген намагався додзвонитися до Херсона. Та що вони там, послули? Чи, може, знов у мами на роботі завал? Батька вдома годі застати – така вже в нього професія. Дід уместився перед телевізором з «Українською газетою», вишукуючи цікаві для себе новини. Але ж головна подія на сьогодні – те, що його, Женю Чубенка, зараховано до редакційного штату.

– Вітаю, синку, – нарешті озвався мамин голос у слухавці. – Не зазнавайся тільки! Гляди, не забувай: ти все-таки ще студент. Довчись як слід, а вже по тому починай мріяти про статус акули пера... Над цим ще працювати й працювати...

– Можна подумати, в обласній газеті самі акули сидять! – Женю скривдила чергова «нотація». Нема того, щоб просто порадіти – неодмінне материнське повчання!

– Ну-ну, кусайся... Це за твого фаху корисна звичка, – мама на тім кінці, здається, зітхнула. – Ось приїду, тоді й поговоримо.

– А де ти була так пізно?

– А то ти не знаєш! Відписувала матеріал з сесії облради.

– Знову оди й дифірамби??

– Якби ж то! Самі чвари. Взаємні звинувачення, хто більше чого урвав, іншим не залишив... Потім, потім усе розкажу.

Почулися короткі гудки. Ну що ж, усе як завжди. Євген потягнувся і пройшов до своєї кімнати. Узяв з полички диск із «Воплями Водоплясова» – і оглух до решти світу.

V

На ранок у редакції знайшли переглянуті шефом анонси подій із позначеними навпроти кожного прізвищами кореспондентів. Самого шефа вже на місці не було. Молоденька секретарка повідомила, що акредитувала Чубенка на прес-конференцію в Міністерство економіки, звідти він має підготувати інформацію в номер. Женя наїжачився: не для того він ішов сюди працювати, щоб видавати на-гора безбарвні «фітюльки» в режимі інформагентства. Але втішив себе тим, що ще матиме час, щоби себе показати.

Спускаючись у метро, хлопець перевірів, чи на місці диктофон, редакційне посвідчення і паспорт, похапцем розгорнув прес-анонс, отриманий від секретарки, й прочитав: «Презентація Державної програми детінізації економіки».

Євген відшукав потрібний йому третій під'їзд урядового будинку. Як і решта під'їздів, він посилено охоронявся міліцією.

Усередині було порожньо й лунко. Державні службовці не мають звички гасати коридорами, як журналісти в редакціях, сидіти на підвіконнях із сигаретами й філіжанками, теревенити поза кабінетами. Кабмін – це навіть не парламент, де на кожному квадратному метрі залу засідань, фойе і навіть на кожній сходинці за бажання можна «нарити» тонну словесної руди, з якої згодом, імовірно, і виплавиться крихітна крупинка чогось путнього. Роботу уряду в нас розуміють як діяльність у режимі надсекретності. Дістати звідси офіційну інформацію можна лише з вищого дозволу, а говорити з журналістами має право тільки перша особа в міністерстві.

Але цього разу з пресою спілкувався всього-навсього заступник міністра пан Шило. Мабуть, отримав дозвіл з огляду на «несерйозність» теми. Хоча народні депутати час від часу своїми емоційними виступами привертали увагу суспільства до проблем тіньової економіки і легалізації капіталу, насправді навряд чи хтось із них вірив, що такі заходи почнуть здійснювати. Швидше за все, це був такий собі піар-захід на угоду світовим фінансовим інституціям, що трусили український уряд, мов грушу. Можна було сміливо й абсолютно без наслідків скільки завгодно розводитися на предмет «прозорості грошових потоків».

Євген зацікавлено оглянув конференц-залу і побачив з десяток акредитованих колег. На сенсаційні новини вочевидь ніхто не розраховував. Спостерігався такий собі розрив поколінь – або геть зелені, як він сам, кореспонденти, або поважні експерти, які багато років вправлялися в красному письменстві на тему «економіки розвинутого соціалізму». Зрозуміло: всі журналісти більш-менш працездатного віку подалися геть зі злидених редакцій – куди завгодно й ким завгодно, аби прогледувати родину. Лише такі, як Євген, мабуть, ще здатні, завмираючи від почуття власної значущості, споглядати високого посадовця і приймати на віру його стандартні промови.

Перед паном Шило вишукався частокіл із мікрофонів.

– Приховування доходів набуло масштабів, що перевершують припустимий рівень нормального розвитку економіки, – зафіксували диктофони першу заготовану зарані фразу.

Григорій Шило безперестанку поправляв окуляри лівою рукою, а правою підносив до них папірець з текстом, ніби отримав презентаційну теку лише за півгодини до заходу. Решта учасників з боку уряду – науковці та експерти – доволі напружено оглядали аудиторію. Євген знову озирнувся. Старші колеги майже нічого не занотовували.

– У разі, якщо тіньовий сектор складає тридцять відсотків будь-якої економіки, він набуває здатності до самовідтворення і надзвичайно сильно впливає на її офіційний сектор. Візьмемо хоча б нашу політику. Нерідко вона виробляється «в тіні». Навіть рішення на державному рівні приймають за участю тіньових олігархів, – пояснив один з авторів програми.

Але навіть ця радикальна фраза не особливо вразила «зубрів».

– Наша економіка – це «рукотворне диво», що є результатом відповідної політики, – посміхнувся у вуса сивочолий журналіст. – Кому на користь така політика?

Він міг би розраховувати на конкретну відповідь, однак не взяв до уваги неспроможності високих експертів відповідати самостійно, без заготованих варіантів. І цей удар довелося прийняти багатостраждальному заступникові міністра.

– Я не розкрию великої таємниці, якщо скажу: що сучасний стан економіки влаштовує хіба що тих, для кого став звичним встановлений порядок «каналізації» українського капіталу в офшорні зони, хто поки утримує безконтрольну владу над ресурсами держави, – говорив пан Шило. – Сьогодні зростання економіки є ознакою її виходу «з тіні». Цілком реально прогнозувати збільшення внутрішнього валового продукту на один-два відсотки щороку за рахунок підприємств, які перемістилися «на світло».

У залі піднялося кілька рук.

– Чи можна вважати це спробою налагодити діалог з бізнесом? – поперед інших устиг молодик із якоїсь газети, й на нього з посмішками озирнулися літні колеги.

– Так. Цей документ розміщено на веб-сайті міністерства. Уряд розгляне Програму після публічного обговорення. Треба зламати радянський стереотип: «Геть багатих і злодіїв – вони жирують завдяки тінізації». Чим більше багатих сплачує податки, тим багатшими стають держава та її громадяни.

Журналісти презирнулися. Вони знали дещо таке, що примушувало їх сумніватися у щирості цих заяв. А як же з анонімними банківськими рахунками, на котрі так наполегливо вказують міжнародні кредитори українського уряду? Кореспондент Радіо «Свобода», з усього видно, стріляний горобець, попросив уточнити: що автори програми думають про збитковість акціонерних товариств, у яких наявний державний пакет? Заступник міністра мусив зізнатися, що таких підприємств в Україні нараховується сімдесят п'ять відсотків, а їхня «збитковість», на його думку, здебільшого є результатом хитрої бухгалтерії. Євген силкувався вловити хід думок тих, хто ставив запитання. Проблеми

макроекономіки... Боже, як мало говорило йому це словосполучення!

Прес-конференція розчарувала. Ну що він зробив як кореспондент? Переписав прес-реліз і бездумно зчитав з диктофона загальні фрази. На якого читача це все розраховано?!

VI

Редакційна круговерть як об'єктивна реальність була нещадною до новачка. Щойно спробував підсісти на комп'ютер у одному з кабінетів, як тут-таки Євгена зігнала з цього місця провідна журналістка з відділу політики. Тоді він спробував примоститися в приймальні редактора і вже підбирався до системного блоку, коли зчинила гвалт секретарка.

– Вибачте, будь ласка, але мені треба це здавати в номер! – хлопець глянув благально, й дівоче серденько на якусь часину розтануло.

Що далі він набирив текст, то з більшим невдоволенням помічав, що скочується до простого формального звіту. Несподівані повороти дискусії ніяк не потрапляли «у кадр». Та й обмежений обсяг не давав змоги розгорнути жодної думки.

– Чи не запізно? – меланхолійно, немовби в себе, поцікавилася заступник редактора Валерія Каперс, коли Чубенко поклав перед нею свою інформацію з позначкою «У номер!». – Що, якась сенсація?

Вона запалила сигарету і випустила дим просто Євгенові в обличчя, ще й при цьому зміряла з ніг до голови майже безбарвними очима.

– Вранці редактор мене відрядив на цей захід.

– Ну то й що?

Кореспондент знітився і замовк.

– Гаразд, я перегляну твій допис. Якщо буде місце, поставимо в номер. Але не обіцяю, – Валерія загасила об тарілочку наполовину викурену сигарету.

Недопита кава на столі була притрушена попелом. «Якийсь дивний колір волосся!», – подумав юнак, зваживши на хлопчачу зачіску цієї жінки зі статурою підлітка. Власне, якою ще могла бути заступниця редактора серйозної київської газети? Євген уже не існував для неї, коли повільно відступав до порогу.

За дві години Євген побачив свою інформацію на газетній шпальті нещадно скороченою і затиснутою в куток. «Це – день мого життя, перший робочий день штатного кореспондента...» – з жалем подумав він. Що ж: обирати нема з чого, мусиш звикати до тутешніх порядків...

У редакції було повно дивних жінок. Власне, газету випускали здебільшого представниці слабкої статі. Лише дві-три зовсім молоді особи відверто намагалися привернути до себе увагу чоловіцтва. Решта вдавали вкрай заклопотаних, мали не надто здоровий вигляд, і відверто зневажали дрес-код. У «Моїй Україні» спостерігалася досить велика плинність кадрів. Ті ж, хто прикипів до редакції душею, нерідко надовго затримувалися на роботі. Одні доробляли те, чого не встигли за день, адже редакційна метушня зовсім не означає напруженої праці, а швидше – навпаки, руйнує будь-яку можливість для неї. А, певне, були й такі, хто не надто квапився додому – тут чимало хто ще не встиг створити сім'ю.

Каперс уособлювала характерну представницю цього напівбогемного товариства. Гра, містифікації, розіграші, а головне – інтриги були природною стихією цієї безстатевої на вигляд особи. Свого часу Дмитро Чорнята зробив ставку саме на її гостре перо. Кілька років тому вдалося підвищити попит на «Мою Україну» завдяки газетному «милу» – вигаданому і написаному Валерією продовженню відомого бразильського телесеріалу. Безневинну літературну пародію читач залюбки «проковтнув» і не помітив «підтексту», яким так пишалася авторка. Проте наклад газети помітно зріс, і це якийсь час допомагало колективу встояти під натиском позивачів і перед загрозою чергової фінансової кризи. У редакції ходив жарт про те, що улюблений вид транспорту Лери – танк. Однак це ніяк не поєднувалося з іміджем святої, хоча Чорнята щосили зводив її на цей п'єдестал. «Свята» не вписувалася в засновану нею популярну рубрику «Каскад маразмів», їй не пасували щораз нові химерні псевдоніми на кшталт «Вівдя Борщ». Саме вона була ідейним натхненником і провідним автором «жовтих сторінок».

Якось після чергового «приперченого» фейлетону, що мав вигляд скетчу, в редакцію зателефонували «згори» з проханням не ображати керівника сусідньої держави і вгамувати екстремалку. Валерія впала в нудьгу. Душа її жадала ризику. І ось Каперс вирушає до чеченської столиці, де щойно закінчилася чергова серія бойових дій. Репортаж про інавгурацію новообраного президента охопленої полум'ям республіки зробив Валерію знаменитою. Але Чечня була одна, а Каперс щодня хотіла бути різною і потребувала своєї добової дози екстриму. Можливо, так жінка захищала свою психіку, що потроху руйнувалася в одноманітній газетярській метушні. Валерії доводилося шукати заміни гострим відчуттям усередині цього нудного збіговиська.

Окрім рукотворної ікони в образі войовничої амазонки, в редакції була пам'ятка місцевого значення, до якої навідувалися всі, незалежно від свого бажання, а саме: таке собі домашнє божество на ім'я Віра Терентіївна. Ця зморшкувата фарбована блондинка в стилі Марлен Дітріх була різкою, як оцет, і діловою, як чиновник рейху. Віра Козуб осіла в «Пресі України» з часів розквіту партійної демагогії сімдесятих. Значилася як завідувачка відділу, однак головним її завданням було відбиватися від судових позовів, якими закидали «Мою Україну».

Відведений для Козуб кабінет, завалений різноманітним мотлохом, нагадував зарослу мохом і обплетену плющем печеру. З розвалених шаф тут звисали пагони в'юнких кімнатних рослин, цвіт яких залишав на паперах ядучий пилок упереміш із попелом сигарет, котрих Віра Терентіївна викурювала неймовірну кількість. На вицвілих і де-не-де облуплених стінах теліпалися старі календарі та картинки з котами. Здавалося, в цій норі животіє притрушена нафталіном карга, яку вже не варто сприймати серйозно. Але враження виявилось оманливим. Насправді в цьому кабінеті вирувало життя. Це був редакційний відділ безпеки, оборони і мобілізації. Тут зберігались усі підшивки «Моеї України» разом із внутрішньою документацією, якої не здавали в міський архів, та новітнім офіційним листуванням. Схованкою для особливо важливих паперів слугував старовинний сейф. Щоправда, в ньому тримали ще й цукор для редакційного чаювання, але про цей стратегічний запас господиня кабінету давно забула.

Незважаючи на дисгармонійний інтер'єр, дивна кімната для деякого правила за приміщення для релаксації. На розхитаній тумбочці тут височіла старезна пальма, а на підвіконні підстрибували горобці, яких жінка годувала з руки. Тут-таки в коробках з-під усякої всячини вона вирощувала розсаду помідорів для своєї дачі, а ще – тримала горнятко із смаженим соняшниковим насінням. Така собі оаза в центрі метушливої редакції, де багато хто полюбляв теревенити з

Вірою Терентіївною, а разом і лузати насіннячко задурно. У свої шістдесят з гаком років Козуб у редакції відіграла роль соціального психолога, референта і хрещеної матері цілком дорослого синочка, сорокап'ятирічного Дмитра Чорняти. Інколи вона підгодовувала його рештками свого домашнього бутерброда, а крихти вже діставалися горобчикам. Та одним з найважливіших обов'язків реліктової пані були функції своєрідного ВТК. Якщо Віра Терентіївна після двох-трьох тижнів із дня працевлаштування новачка виголошувала щодо нього свій негативний вердикт, бідолаху негайно звільняли без жодних пояснень.

Система найму в редакції була проста, як у добу феодалізму. Єдиним діячем так званої профспілкової організації, котру після тривалої летаргії ніхто не хотів очолювати, призначили сварливу друкарку Зою, а журналістський осередок ще за часів царя Панька очолила пані Козуб. У неї на цій громадській посаді не було конкурентів, якщо не брати до уваги самого редактора. Валерію Каперс цей статус не цікавив, а Марія Петрівна з відділу листів, мовчазна, як чорниця, й така само покірлива, не сміла б і мріяти про подібне піднесення. За всі роки існування газети до лав Спілки журналістів не вступив жоден молодий працівник редакції, – якийсь час більшість таких навшпиньки скрадалися повз кабінет Козуб, та згодом все одно щезала, як привиди. Незмінним залишався тільки особовий склад керівників середньої ланки, тобто численних заступників Дмитра Чорняти. Редакційним менеджментом тут також не надто переймалися – запозичили з інших епох. Євген уперше побачив живі ілюстрації до розділу з підручника історії, присвяченого періодові непу, коли в хазяїна працювали два-три десятки «лобів», а над ними для зміцнення господарської структури стояло майже стільки ж наглядачів. Наймитів не жаліли. Мовляв, одні підуть геть – нові знайдуться. Однак Євгена тішило принаймні те, що його Дмитро Віталійович з якихось незрозумілих міркувань підпорядкував безпосередньо собі.

VII

Женя міг би пишатися своїм окремим кабінетом, якби не декілька прикрих дрібниць. Перекошена віконниця із тріснутими, закіптюженими шибками заввишки три метри ніяк не зачинялася, самотня лампочка без плафона тьмяно блимала високо під стелею і тільки дратувала. Комп'ютера взагалі не дали, із техніки знайшовся лише роздубаний телефонний апарат із довжелезним заплутаним дротом. Незакріплена дошка старезного столу ковзала туди-сюди й не дозволяла зіпертися ліктями. Як у столітнього дерева вік вираховується за кількістю кілець на зрізі стовбура, так і на цій подзьобаній не знати цим дощці роки її тяжкої праці означилися незчисленими слідами від чашок із чаєм. А

головне, в кімнаті свистів протяг – мов у собачій буді десь на подвір'ї тракторної бригади. Втім, влаштовуючи кабінет на місці друкарської підсобки, в бетонній «трубі» – переході з одного корпусу в інший, цим нітрохи не переймалися практичні люди, здатні вельми раціонально розпланувати виробничі площі.

Хлопець торкнувся пальцем курної полиці сумно похиленої шафи й вкотре вже подумав, що в такому становищі обирати нема з чого. Мало кому з Чубенкових ровесників настільки поталанило: його, студента третього курсу, взяли на роботу до популярного всеукраїнського видання. Тепер слід зібрати докупи розгублені думки і визначити свої головні завдання на цих теренах. Адже в редакції ніхто, крім Євгена, не писав на економічні теми. Належало виявляти не просто творчі здібності. Поки бракує економічних знань і практики – підкорюватимемо читача віртуозністю виконання...

Якщо вірити словам заступника міністра, найближчими роками актуальність теми палива та енергетики, зовнішньої торгівлі й фінансів тільки зростатиме. Адже ці сфери діяльності формують шістьдесят відсотків української економіки, саме той ласий шматок, якому не вигідно виходити з «тіні». Привчений батьками з обережністю ставитися до будь-якої інформації, хлопець вирішив розкласти по теках вирізки з газет і власні нотатки з різних прес-конференцій. Часу було вдосталь – і години не минуло від початку робочого дня. Та несподівано Євгенові міркування перервав телефонний дзвінок.

– Доброго дня, Женю. Будь ласка, зайти до мене, – голос редактора звучав напрочуд м'яко.

Три сходинки вниз, із тунелю, і дванадцять нагору, на п'ятий поверх. Тиша коридору переривалася ледь чутним важким диханням пресів у друкарському корпусі. Усі ще тільки поприбігали і не встигли перемкнутись із учорашніх домашніх справ на сьогоднішні робочі.

Дмитро Віталійович був, як завжди, у світлій сорочці з темною краваткою. Кинув швидкий погляд на нового кореспондента, подумки несхвально оцінив його довгі темно-русяві кучері й потерті джинси.

– Ось тобі номер мобільного телефону. Набереш помічника народного депутата, який працює з Борисом Шевченком. Сподіваюся, ти знаєш такого нардепа? Треба

взяти в нього інтерв'ю. Борис хоче об'єднати декілька партій. Швидше за все, й очолить нову політичну структуру.

– Але ж я маю займатися економікою, – здивувався Євген.

Редактор посміхнувся самими кутиками губів.

– Борис Шевченко – заступник голови бюджетного комітету Верховної Ради. Ти матимеш нагоду дізнатися про все, що тебе цікавлять.

Чубенко, не гаючи часу, набрав номер телефону, отриманий від Чорняти.

– Звичайно, приїжджайте, – відповів дзвінкий дівочий голос. – Ми вас чекаємо в приміщенні бюджетного комітету. Перепустку вже замовлено.

Парламентський корпус із численними профільними комітетами на вулиці Банковій розташовувався за два кроки від Адміністрації Президента. Євгена зупинили тільки один раз, під час перевірки редакційного посвідчення у фойє комітету. У кабінеті, де мала відбутися зустріч із депутатом, Чубенко побачив круглолиду темнооку дівчину. Вона запропонувала філіжанку кави і вибачилася за затримку – Бориса Миколайовича викликав голова Верховної Ради.

Помічницю звали Анастасією, і прізвище вона мала чудернацьке – Невінчана.

– Здається, ми з вами десь зустрічалися, – оригінальнішої фрази Євген підшукати не встиг, але обоє розсміялися.

– Може, в університеті? Я на третьому курсі юридичного.

Тієї ж хвилини двері відчинились і увійшов ставний чорнявий чолов'яга приємної зовнішності, у вишуканому костюмі, – господар кабінету.

Євген встигнув ознайомитися з його біографією. За останнім парламентським призовом Шевченко потрапив у вищий ешелон влади разом із десятками інших грошовитих добродіїв. У свої тридцять три він зробив блискучу кар'єру – захистив дисертацію про стан українського фондового ринку, налагодив бізнес у сфері експортно-імпортних операцій і фактично придбав собі партію, яку згодом

підтримали члени його депутатської групи. «Такі манери бувають хіба що в дипломатів», – подумав Євген, спостерігаючи за ним. Надто шляхетно співрозмовник тримав голову і дивився прямо у вічі, втім погляд був не надокучливим, не важким, а м'яким і трохи сумовитим, як у П'єро.

У відповідь на ледь помітний знак свого боса Анастасія вийшла з кабінету.

VIII

– Ви – Євген Чубенко, – чи то ствердно, чи то запитально сказав Шевченко, запрошуючи гостя сісти ближче і вдивляючись у його засмагле обличчя. – Є подія, про яку я хотів би повідомити вашій газеті. Можливо, ви маєте до мене якісь запитання. Готовий на них відповісти. Для початку, мабуть, просто поговоримо.

Депутат показав на увімкнений диктофон гостя, натякаючи на конфіденційність розмови.

Женю приємно вразив такий проникливий вступ. Хлопець подумав, що, мабуть, між редактором і цим народним депутатом існує якась попередня домовленість, зміст якої йому навряд чи колись буде відомий. Проте свою роботу він виконає, як належить. Чубенко вимкнув диктофон і несподівано для себе поставив Борису Миколайовичу запитання, на котрі той, власне, не зобов'язаний був відповідати:

– Донедавна ви очолювали інвестиційну компанію, яка своїм втручанням у різні галузі виробництва змінювала і наділі змінює клімат на підприємствах. Сьогодні це суднобудівні заводи, а завтра – кондитерські фабрики. І всі вони із збиткових перетворюються на прибуткові. Як вам це вдається?

В очах Шевченка промайнуло щось задерикувате.

– Ми прискіпливо добираємо об'єкти інвестування. Спрямовуємо кошти у досить привабливі проекти, на відміну від того, що робила переважна більшість учасників ринку. Багато хто з них в Україні був портфельним інвестором, тоді як після надходження капіталу очікувалися прибутки. Ми не прагнемо легких, швидких грошей, а йдемо тільки туди, де справді знаємо ситуацію і бачимо, які заходи сприятимуть достатньо швидкій віддачі.

Журналіст похапцем нотував. Більшість формулювань були для нього відкриттям. Парламентський «П'єро» потроху підіймав перед студентом завісу, за якою досі крилась українська «тера інкогніта» – власність в умовах часто завуальованого процесу концентрації капіталу. Наводилися аргументи, що цей капітал може існувати в межах правового поля, поповнюючи державний бюджет у вигляді податків. Євген насмілився зробити попередній висновок: Борис Шевченко – один з перших, хто, володіючи вирішальними паями акціонерного капіталу, відкрито, цивілізовано діє на фондовому ринку, одночасно займаючись виробничою діяльністю. І разом з цим жодної потреби в анонімності не відчуває.

– Вибачте, ще одне запитання, – Євген через покvapливість ковтав слова. – Після трьох років безробіття ожила «Ленкузня». Здається, «корабельна» карта стає козирною у зовнішньоторговельних стосунках України. Ви прорвалися до експорту суден крізь шлюзи кредитів. Є інші підприємства галузі. З огляду на це мене цікавить доля Херсонського суднобудівного заводу.

– Працювати на експорт означало для «Ленкузні» зробити технологічний ривок, – спокійно почав Борис. – На спорудження суден для Голландії іде сталевий лист, сертифікований відповідно до вимог «Ллойда», а виготовити такий виявилось до снаги лише двом вітчизняним підприємствам. Голландські фірми зацікавилися українським ринком суднобудування. Скажімо, крім «Ленкузні», почали замовляти корабельні корпуси на заводі «Затока», що в Керчі. А ось двигун і електронно-навігаційне обладнання на судна в Україні не ставлять – надто дорого. Нагадаю, все, що збудовано, профінансували приватні фірми та іноземні банки. Що ж до Херсонського суднобудівного, то днями Кабінет Міністрів прийняв постанову про реструктуризацію його боргу перед Промінвестбанком. Уряд підготував також законопроект про механізм кредитування, оподаткування, митних зборів і ціноутворення в галузі.

Женя засяяв посмішкою і насмілився на останнє запитання:

– Борисе Миколайовичу, а вам подобається, що про вас ходить багато чуток? Розкажіть про концерн і вашу роль у його діяльності.

Шевченко і тут не зніяковів. він стримано посміхнувся і кивнув: розумію, мовляв... Але вольове підборіддя при цьому окреслилося ще виразніше. Доглянуті руки його, як і раніше, спокійно лежали на столі.

– Я не є власником концерну. Його створили кілька юридичних осіб. Одна з них – акціонерне товариство, в якому мені належить сорокавідсотковий пакет. Де-факто я отримую п'ять-шість відсотків прибутку від діяльності концерну.

Женя вичерпався. Тепер можна було вмикати диктофон і записувати новину, яку збирався повідомити Шевченко.

Полягала вона в тому, що лідери кількох українських, здебільшого не дуже помітних партій за півроку до парламентських виборів задекларували свій намір створити єдиний політичний бренд. У спільній заяві їхні лідери проголосили курс на розвиток потужного економічного потенціалу регіонів і соціальний захист. Вони також заявили про своє бажання посилити центристський спектр політичних сил.

– Я не ставлю за мету задовольнити при цьому якісь лідерські амбіції, – зауважив Борис Миколайович. – Ми об'єдналися за принципами. Поки що політичні партії центристської орієнтації створювались або для обслуговування певних елітних інтересів, або для представництва у Києві. Я не виключаю ситуації, за якої висунення конкретного лідера зробить неможливим діалог з цілою низкою партій.

У співрозмовникові відчувався інтелект, і про жодні честолюбні наміри Бориса, як на Женін погляд, нітрохи не йшлося. Це ж тільки плюс, якщо депутатська група, очолювана Шевченком, дала притулок політичним паріям, котрі потерпали через неприйняття парламентом їхнього вільнодумства. Їй вдалось увібрати в себе й частину представників лівоцентристського крила, в чиїх заявах, здається, найбільше здорового глузду, і найбільш демократично налаштованих симпатиків правого. Майже половина членів цієї депутатської групи зберігала нейтралітет, вважалася такою, що не приєдналась до парламентської більшості.

– Гадаю, в цьому і полягала моя місія, – Борис підтвердив припущення гостя. – Жодного разу, в тому числі під час розгляду питання про внесення змін до Конституції, ми не мали прикладу, коли б керівник групи або хтось із її членів тиснув на депутатів під час прийняття рішення.

Але попри потужний вплив харизматичного лідера Євгена не полишала підозра: йому відкрили якусь крихту правди, решта – піар, як і мало бути. Засоби масової інформації на всі лади повторювали думку, що політичні партії в Україні

виникають не на ідеологічному, а на економічному ґрунті. А що, коли згодом, ближче до виборів, у Шевченка віднімуть новий політичний бренд? Не виключено, що це станеться внаслідок взаємовигідних домовленостей. Коли Чубенко вийшов на залиту яскравим світлом вулицю, в нього сталося легке запаморочення – ніби дуже давно не бачив сонця. Навіть в очах потемніло на якусь мить. Надто грандіозним видавалося почуте для його свідомості, яка ще не дозріла для перевертання таких потужних пластів. Але роботу належало виконати, й Женя твердо знав: це потрібно в першу чергу йому самому.

Розділ другий

I

Дощ перішив від самого ранку, але відмінити поїздку було неможливо. Павло Бортник сказав, як відрізає: «Зустрінемося на Покрову». А сьогодні якраз 14 жовтня. Настя визирнула у вікно вагона: ось вона, платформа з табличкою «Ірпінь». Плащ, парасолька, сумка. На східцях ввічливий провідник підтримав дівчину під лікоть: «Обережно, тут слизько». Ще раз поглянула на адресу. Будинок, куди вона прямувала, виявився зовсім близьенько. Це була затишна провінційна вуличка.: похнюплені старі каштани вздовж вузького тротуарчика, прив'яла трава під фарбованими парканами. Дощ, нарешті, почав вщухати.

Завернула за ріг, забрела по кісточки в калюжу на тротуарі, якраз перед потрібним будинком. Чи ні – швидше, сільською хатою, розділеною сіньми на дві половини. Біля воріт ні дзвінка, ні таблички. Настя обережно прочинила хвіртку – ніякий пес не озвався, й вона осміліла зробила кілька кроків до ганку, постукала.

– Заходьте!

Майстер сидів за грубим столом посеред кімнати, вбраний у вишиванку. У руках він тримав цільний шмат дерева, з якого витесував бандуру. Чоловік сам чимось нагадував той дивовижний музичний інструмент, який для Насті досі залишався чарівної таємницею. Дівчину вразило, як точно про Бортника сказав один її знайомий: «Жодна фотографія не дає чіткого зображення його обличчя, усі риси розпливаються». Світлоокий і якийсь надто схудлий, він сидів на лаві спиною до

вікна. Якоїсь миті сонце, неначе навздогін Настиним думкам, несподівано викотилося з-за хмар і окреслило постать майстра помаранчевим сяйвом. Дівчині згадалось, як вона шукала його біографії, та так і не знайшла нічого, крім дати й місця народження. Ніби він упав з небес задля якоїсь високої місії, а іншого людям і не потрібно знати. «Сприймайте мене таким, яким бачите», – мовби промовляв він всім своїм виглядом. У свої сорок сім років Бортник мав поставу струнку і витончену, як у юнака.

Він мовби забув про Настю, не запрошуючи сісти.

Дівчина озирнулася довкола й без дозволу прилаштувалася на лаві, накритій рядном. Світлиця випромінювала свіжість і чистоту. В чільному кутку – ікони в рушниках, по стінах – колекція зразків народного малярства. І багато музичних інструментів: кобза, ліра, бандура, торбан, цимбали, – у цьому розмаїтті Настя трішки загубилася, хоча й мала початкову музичну освіту. Багатьох інструментів вона просто ніколи в житті не бачила.

Справжня селянська піч обставлена всіляким домашнім начинням. На полицях вишикувалися чавуни, макітри й ступки з макогонами й дерев'яними ложками, полив'яні миски і кухлі. Прихилені до стіни ночви й рубель упоперек старовинної скрині доповнювали інтер'єр. Невже господар досі користувався цим усім? Чи то тільки колекція домашнього музею? Біля дверей, акуратно прихилені до стіни, чекали свого часу нові заготовки для бандур.

Тихий, стриманий голос Павла вивів Настю з її зачудованого стану.

– Я чекав на вас. Мене попередили. Вас зацікавила старожитня бандура?

– Так. Але не стільки мене, як мою тітку. Вона викладає в консерваторії.

– Даремно ви себе виключаєте з аматорів. Хто зна, ось побачите, що ми тут робимо, й самі закохаєтесь у бандуру...

Від погляду Павла Настю несподівано пройняло жаром.

Чого тільки про нього не казали. Мовляв, Бортник, з-поміж іншого, – характерник, віщун і чаклун. Про це Настю попереджали окремо, застерігаючи,

що таких проявів офіційна церква не схвалює.

Майстер підвівся з місця, загортаючи свою роботу в клопоть полотна.

– Отож ви дізналися про нас у музеї Гончара?

Настя кивнула, не відводячи погляду від його рук. Він знову ніби забув про те, що збирався робити, й повільно сів на місце.

– Шкода, в консерваторії не визнають старожитньої бандури, – промовив, не дивлячись на Настю.

– Тепер готові визнати, – поквапилася вигукнути вона те, з чим приїхала. – Вас запрошують виступити в консерваторії з концертом. Прийдуть багато студентів і викладачів.

Павло Бортник скептично хмикнув.

– Не так усе просто. Бачте, багато хто чув про такий старовинний інструмент, як лютня, але більшість навіть професійних музикантів не знаються на традиційній українській музичній культурі. Бандура поряд з піснею в житті козака посідала друге місце після піднесення душі в молитві. 1950 року Іван Скляр створив бандуру, до якої потім люди й звикли. Однак її, на противагу давнім народним інструментам, зроблено за іншим каноном – академічним. У радянські часи заохочувалися тріо, і їхній репертуар відфільтровувався з ідеологічних міркувань. Для найпростіших народних творів і пристосували нову бандуру. І дотепер уся система музичної освіти залишається радянською. А найбільш прикро те, що вихованці системи подають себе як продовжувачів кобзарства.

– Я трохи знаю про цей... конфлікт, – Настя з натугою підшукувала слова. – Але невже тепер, на десятому році Незалежності, не можна дійти порозуміння?

Майстер навіть не глянув на дівчину. Знову розгорнув полотно над своєю заготовкою, погладив її, мов живу, взяв до рук мініатюрну сокирку й замислився, розглядаючи обтесане дерево.

– Вони цілковито нехтують кобзарсько-лірницькою традицією – естетикою, інструментарієм, репертуаром, – промовив нарешті. – Натомість нам дорікають за надмірне захоплення музеями, мовляв, ганяємося за примарами з минулого. Але, як на мене, нема гідного продовження традицій там, де людина стоїть між двох прірв, ладних її поглинути.

У Насті морозом обсіпало спину.

– Що ви маєте на увазі?

– Те ж саме, що й Іван Мазепа у своїй промові до українців, коли побачив ці провалля. А згодом повинен був зробити вибір між Росією і Річчю Посполитою.

Божевільного, яку і всі пророки, – думала Настя вдивляючись в обличчя Майстра, погляд якого був спрямований крізь неї. Вочевидь, привиди минувшини не полишали в спокої його уяву. А недруги сьогоднішні для нього були не ліпші за тих, з сімнадцятого сторіччя. Обличчя Бортника випромінювало спокій при цілковитій переконаності в сказаному. Майстер анітрохи не хизувався перед дівчиною. З тим більшим бажанням вона вирішила перескочити на легшу тему.

– Як ви навчилися кобзарській справі?

– Налаштовував музичні інструменти з колекції Івана Макаровича Гончара, а як виконавець починав із уроків Георгія Кириловича Ткаченка, мого кобзарського батька. Він же, своєю чергою, успадкував манеру виконання від Петра Дривченка, а той – від Гната Гончаренка...

Павло обережно зробив на деревині тонкий надріз, легенько зачистив наждаком довго примруженим поглядом вивчав зроблене з відстані, поки озвався знову:

– Дев'яносторічний художник Ткаченко був ландшафтним архітектором та чудовим акварелістом. Він казав, що в наш технократичний час проникає у минуле завдяки воскреслим мелодіям. Він створив у кобзарстві новий напрям – реконструкцію традицій, тобто відродження і майстрування старовинних інструментів, які потребують певної манери виконання.

– А чим же тоді, на вашу думку, є та музика, яку виконують у консерваторії? – чоло Анастасії прорізала мімічна зморшка.

– Там академічна бандура і класичний репертуар. Але будь-який слухач віддасть перевагу Бортнянському в первинному варіанті – з виконанням на клавесині. Те саме стосується органних чи фортепіанних творів Баха й Генделя. Академічна бандура, по суті, не має власного репертуару.

– Тим паче вам варто було б виступити з концертом у консерваторії.

– Не думаю. Якщо знайдуться охочі, нехай приходять на «Кобзарську Покрову» до Києво-Могилянської академії. Наші виконавці там знані...

II

Цієї хвилини двері до кімнати відчинилися і увійшли двоє хлопців.

– Наші братчики, – Бортник повернувся до юнаків.

– Іван! – назвався старший із них, – а тут мене звать Лірником.

– Артем, – білозубо всміхнувся другий, кремезний і кучерявий. А для свого гурту я – Ніндзя.

Він озирнувся по світлиці:

– Що сьогодні робитимемо?

Але всі замислено мовчали. Павло на витягнутих руках тримав перед собою недороблену бандуру, як і раніше, її вивчаючи, Іван і собі уважно до неї придивлявся, Настя, відчуваючи, що змерзла і зголодніла, сумно спостерігала, як вечоріє за шибками. І Артем примовк, дістав з полиці свічки, запалив у старовинному поставці, хоча під стелею і висіла електрична лампочка.

Тоді Лірник вийшов і приніс дрова, вправно затопив піч. По світлиці війнуло теплим духом, стало затишніше, схотілося згорнутися клубочком, замружитися й

крізь нещільно заплющені повіки стежити, як тіні гуляють по білих стінах...

– Яка погода на Покрову, такою і зима буде. Якщо цього дня сніг землі не вкриє – не випаде ні в листопаді, ні в грудні, – не вгавав балакучий Ніндзя. – А як щодо бутерброда із салом? – і зашарудів пакетом з харчами, який був поклав спершу на ослін коло дверей. Хазяйновито, як у себе вдома, відчинив буфет, дістав тарілки, великого ножа з різьбленим держаклом, спритно почистив кілька великих цибулин, заходився нарізати їх тоненькими кружальцями. «Віртуоз!», – сонно подумала Настя, заколисана теплом і увагою. По хаті війнуло запахом печеної картоплі. Стіл уже застелили скатертиною.

Двері знову грукнули, й до товариства приєдналася жвава дівчина Василина, яка називалася ще й Мавкою. Балакун-Ніндзя повідомив, що Мавка – солістка їхнього етногурту. Далі прийшли ще двоє парубків, із якими Настю не знайомили, світлиця наповнилася людом і веселими голосами. Один з незнайомців зняв зі стіни інструмент і почав перебирати струни. Усі заговорили разом, і найголосніше – горлатий Ніндзя. Настя вже знала про нього, що він поки лише вчиться робити бандури і прийоми, які йому намагається передати Лірник, опанував не до кінця. Але якоюсь миті всі раптом замовкли, ніби за таємним знаком. Нарешті тихо заговорив Майстер, який досі не брав участі в розмові:

– Настю, ви потрапили на наше перше зібрання з часу літніх канікул. Покрова остаточно завершує осінні молодіжні «вудиці». Відтепер молодь починає збиратися на вечорниці та досвітки.

– І весілля, – засміялася Мавка. – А ти заміжня, Насте?

– Ні.

– Тоді ти наша. Бували хоч раз на вечорницях?

Дівчина не встигла відповісти, бо на порозі саме став новий гість. Білявого молодика в довгому плащі і шарфі представили як Енея, «в миру» – Руслана. Він, як повідомила Мавка, недавно закінчив режисерський факультет інституту імені Карпенка-Карого.

– Дивіться, що я приніс, шановні добродіі! – гість театральним жестом розкрив пакет і дістав з нього стародрук. – Тут є згадка про славнозвісного козака Мамая.

– Добре було б відтворити думи й пісні його часів, – подав голос Іван.

– А чому б і ні? – пожвавішав господар. – На моєму майбутньому диску буде, наприклад, «Дума про трьох братів азовських». Ось послухайте.

Він узяв бандуру і завів спроквола, немовби якимсь потойбічним голосом. Тонкий вогник свічки ніби ледь помітно здригався в такт речитативу Майстра, якого півколом обступила молодь. Довгокоса Мавка з квітчастою хустиною в руці чи то танцювала, чи виконувала якісь повільні магічні рухи в такт вогникові й повільним словам музиканта. Танок тіней по стінах і стелі тепер став уже цілком чаклунським. Настя застигла, вражена.

Перед нею ніби розчинився космос. Досі ніколи не спадало на думку, що можна так природно жити в контакті з минулим. Це нагадувало переселення душ. Та він справді характерник! Майстер замовк. Якусь хвилину ще панувала тиша, тримаючи енергетичний панцир співу навколо людей.

Однак Енееві кортіло похвалитись трофеем.

– Українці називали «мамаями» кам'яних ідолів на курганах, – заговорив він, гортаючи книгу. – То були здебільшого половецькі статуї у вигляді вагітних жінок і воїнів. Канонічні зображення козака з'явилися в часи народно-визвольних змагань в Україні. Люди вірили, що Мамай не загинув. Існує легенда, що в казематі він малим шилом накресли на стіні баского коня з чорною гривою. Не встиг лишень домалювати одну підкову, бо варта якраз відчиняла двері в'язниці. Сила характерника оживила коня. Мамай скочив на нього і рвонув геть. А в руках у катів залишився його старий чобіт, який і повісили замість Мамаю.

– Ой, а в нас вірять у таке! – Мавка аж розчервонілася. – Я ж з Миколаївщини. У нас в Первомайську є такий краєзнавець... Так він каже, що народився козак Мамай у Побужжі. Там недалечко є острів Мамай. Ось у цій місцині, кажуть, ще до Запорізької Січі козацтво заснувалось!

Нінзя відклав ножа, яким щойно скінчив чистити печену картоплину і, ніби дражнячись, кинув:

– Але ж нема ніяких наукових підтверджень того, що те все не казки. Пишуть, наприклад, що Мамай – не ім'я, а одна з назв козака взагалі.

Майстер знав, що між хлопцями зараз розпочнеться суперечка. Один із них належав до людей, які беззастережно романтизують історію України, хоча був етнічним росіянином. Інший, задерикуватий Ніндзя, завжди під'юджував цього мрійника.

– Ти ніколи не замислювався про те, щоб створити фільм про козака Мамаю? – несподівано запитав Майстер у Енея.

– Хіба що в манері арт-кіно, – з готовністю відповів той.

Власне, вони всі говорили про речі, давно відомі дівчині, але вкладали в свої суперечки особливий зміст, ніби хотіли продемонструвати гості, чим живуть, чим цікавляться, що вважають важливим для себе. Настя зрозуміла: це ідеологія братства, створеного ними, це той єдиний вихід, якого шукає для себе справжня українська душа, сентиментальна й романтична, котрій замало хліба буденного...

III

Ніндзя взявся провести Настю додому, тим більше, що мешкали вони в одному мікрорайоні. У хаті Майстра хлопець здавався надто балакучим, але зараз, коли залишилися вдвох, Настю це влаштовувало – її переповнювали враження.

– Добре, що ми з тобою сусіди! – радів Артем. – Раніше ми з батьками жили майже на околиці, за три автобусні зупинки від метро «Святошин». Тіснилися в кімнаті сімейного гуртожитку, заселеного аспірантами, молодшими науковими працівниками, кандидатами наук. Тоді, у вісімдесяті – на початку дев'яностих, усе Академмістечко жило ідеями Української Гельсінської Спілки, своїх дітей молоді науковці водили вчитися до народних майстрів у музей «Пирогів». З Павлом Бортником я познайомився в музеї Гончара...

В електричці вони сиділи біля вікна. Дівчина стомилася, та коли виринала з власних думок, виявлялося, що слухати нового знайомого доволі цікаво. А він все розповідав про майстер-класи, літні школи для юних кобзарів, семінари з народної творчості, конференції та міжнародні проекти.

– Напевне, саме з цього живе пан Павло? – сказала Настя. – Як на мене, в нього хворобливий вигляд. І, мабуть, йому дуже самотньо в хаті, коли немає гостей.

Артем кивнув і глянув їй у вічі, та вочевидь стримався, щоб не сказати більше. Помовчали. Нарешті, хлопець знову заговорив:

– У вісімдесяті роки за кобзарювання можна було заgrimіти в «каталажку». Бортник і такі, як він, виходили на Андріївський узвіз, на могилу студентів, загиблих під Крутами, чи на Замкову гору й влаштовували марші з прапорами. Він співав тоді мало знані стрілецькі та повстанські пісні, колядки. А дім, де ти була, придбали пану Павлу за гроші кобзарського товариства. Відтоді до нього звідусіль приїжджають новобранці вчитися ремесла. Сплять на підлозі, їдять мало, зате кажуть потім, що пережили справжнє духовне піднесення... Ми теж часто співаємо біля Михайлівського собору, Покровської церкви або в Національному музеї народної архітектури та побуту «Пирогові»...

– Це все не нагадує жебрацтво?

– Ну, хто як розуміє... У відповідності до власного рівня, – іронічно всміхнувся Ніндзя. – Кобзарство – це промовляння самої душі предків у стародавній музиці! Яке може бути жебрацтво сьогодні? Те, що в підземці – то робота, де є свої начальники, свої збирачі податків... Не плутай поняття, будь ласка. Ми співаємо в людних місцях для того, щоб серце гордині, бо це, ти знаєш, смертний гріх...

Артем помовчав і стиха додав:

– Павло Бортник вважає, що дев'ятнадцяте і двадцяте сторіччя не виспівані. Я думаю написав...

– Про що?

– Про Чорнобиль.

Настя гмикнула і знову втупилась у вікно. На поля вздовж полотна вже впала ніч. Жодної зірки не проблискувало у грузькій бруднуватій чорноті, лише вдалині мерехтіли вогники якогось полустанку.

– Знаеш, – і далі сповідувався юнак, – я довго був ніби на роздоріжжі. Хто зна, ким ти станеш: може, істориком або мистецтвознавцем? Це був момент захоплення старовиною. Коли я зробив свою першу бандуру, Павло написав на ній: «Нехай шашіль неслави не з'їсть її на стіні». Я відчув, що мушу будь-що продовжувати цю роботу. Але мені далеко до тих, хто нині зі сцени грає на старосвітській бандурі. Я ж обрав політех. Точніше, його мені обрали батьки.

– Чому тебе звать Ніндзя? – запитала дівчина, мовби не чула цієї сповіді, й глянула на Артема впритул.

– Та це жартома. У нас усі мають якісь прізвиська.

– Навіщо?

– Так було заведено задовго до мене. Я прийняв цей порядок.

– Запорізька Січ була своєрідним військово-чернечим орденом – це ви за аналогією з нею, так? Ось Бортник – старий парубок, і ви його наслідуете.

Артем розсміявся.

– Це тільки збіг. А втім, я й не думав про таке. Справді... У нас майже всі хлопці неодружені.

– Кобзарі мали таємну «лебійську» мову, пісні, танець, який був і магічним, і бойовим мистецтвом... – Настя спробувала викласти все досі прочитане на цю тему.

– Та годі тобі! Ми тебе ніби налякали, чи що... А звідки ти все це знаєш?

– Я з Таврійських степів, так само, як і Василина. У нас гарний шкільний музей, а я в ньому була за екскурсовода.

– То ти – розвідниця! – розсміявся Артем.

– Ні, я не налякана й не розвідниця. Я приїздила запросити пана Павла, щоб зі своїми товаришами заграв перед викладачами й студентами консерваторії, а він

відмовився...

– Запишався, – пожартував Артем, але ніби зважив подумки й нарешті сказав те, про що мовчав раніше: – У нього складний період. Знала б ти, як він страждає! Закоханий у Наталі. Її батьки – українці, підтримують зв'язки з батьківщиною через діаспору. Ця жінка дуже хоче, щоб він перебрався до неї в Париж.

– То в чім же річ?

– У чім-чім! У нього ж місія! Його місце – тут.

– Тобто...Боже мій, цей Бортник вважає себе святим!

– Може, він і справді святий. А що подвижник – то поза сумнівом. Серце в нього болить за Україну.

– Нічого собі... – Настя похитала головою і замислилася.

Нарешті вони вийшли на перон київського вокзалу.

– А я скоро поїду, – Артем знову взявся заповнювати паузи в розмові.

– Навіщо?

– Куплю собі свитку. Немає в чому ходити на колядки, – він спіймав здивований погляд і пояснив: – Ми ж на Новий рік усім кобзарським товариством колядуємо у Києві. Зберігаємо традицію. І до вас додому прийдемо, якщо ти не проти.

Настя знизала плечима чи то від холоду, чи то у відповідь на ці слова. Щоб це було, якби на Різдво завалилася в квартиру отака компанія, та ще й із піснями? І ледь не перечепилася об щось на дорозі.

– Обережно! – підтримала її за лікоть якась жінка – мабуть, власниця валізи. – Вибачте, а це і є та електричка, що іде на Ірпінь?

Говірка виказувала жительку півдня. Чіпка засмагла тітонька мала вигляд марфонця, для якого біг навіть із такою валізою ніщо.

– Так, це та сама електричка! – Настя зняковіло обсмикнула на собі плащ.

Артем, захоплений власними теревеннями, не встиг притримати дівчину, коли та спіткнулася, і тому мав винуватий вигляд. До самого входу в метро розмова не клеїлася – кожен думав про своє. На станції «Льва Толстого» розійшлися в різні боки, щоправда, телефонами обмінятися встигли.

IV

Жінка провела очима симпатичну пару, піднялась у вагон, обрала собі місце, сіла і з полегшенням зітхнула. Ось і здійснила подорож фірмовим поїздом «Таврія». Ще трохи – і вона буде вдома, з рідними. Місто, звідки дісталася, Надія Миколаївна, вона так і не полюбила, хоч минуло вже понад двадцять років з часу одруження. Потрапила вона до редакції херсонської обласної газети за направленням з університету. Після всього, що стається у будь-якому творчому колективі, – болісного набуття життєвого і професійного досвіду, дружби і ворожнечі колег, нескінченних відряджень у райони, публікацій з проблемних питань, – кореспондент Надія Лось отримала посаду завідувачки відділу місцевого самоврядування. Таке запізніле кар'єрне зростання, у віці «під сорок» – звичайне явище для регіональної преси, тут на затісному майданчику товчється надто багато «золотих пер». Журналістка не відчувала радості з приводу свого підвищення – знала, що волі все одно не дадуть. Робота без натхнення виснажувала, мріялося хоча б про кілька днів відпочинку.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: https://telnovel.me/ru/kovtun_tetyana/ne-povertaysya-spinoyu-do-zv-ra

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купить](#)